Luna van Loon

Het groene geloof

Huizen krijgen een groene make-over, groene kinderdagverblijven zijn in opkomst en wie groen wil zijn tot in de dood, kan een 'groene uitvaart' bestellen. Maar er kleeft een gevaar aan het feit dat alles groen wordt: de kleur is giftig.

Groene stroom, groene brandstof, groene belasting. Overnachten in een groen hotel, je conditie trainen in een groene sportschool, losgaan op een groene dansvloer. Het is allemaal mogelijk. Huizen krijgen een groene make-over, groene kinderdagverblijven zijn in opkomst en wie groen wil zijn tot in de dood kan een 'groene uitvaart' bestellen. Onder de naam 'De Groene Meisjes' maakt een populair vlog-duo furore voor een duurzame, maar vooral hippe en gezonde leefstijl: de dames propageren naast 'groen eten' ook 'groen denken' en 'groen reizen'. Groen is een sympathieke en veelbelovende niche voor beginnende ondernemers, uitdagend terrein voor beleidsmakers en uitiem marketingconcept voor grote bedrijven.

Wat groen inhoudt, is schimmig. Er zijn geen voorschriften, voorwaardes of wettelijke bepalingen aan het begrip of de kleur verbonden. Groene symboliek en groene terminologie gedijen in velerlei omgevingen. De OESO heeft het over groene groei, Heinz-ketchup gebruikt de kleur om een nieuwe biologische producten te lanceren.

Het gros van de groene initiatieven is ongetwijfeld goed bedoeld, en ja, alle kleine beetjes helpen. Toch kan veelvuldig gebruik van groen ook kwalijke gevolgen hebben. Het begrip functioneert als synoniem voor alles wat ecologisch, duurzaam, natuurlijk, gezond en milieuvriendelijk is, of wil zijn. Dat schuurt. In een poging het imago op te krikken, switcht McDonald's de achtergrondkleur van het eigen logo van signaalrood naar frisgroen: de grote gele M prijkt in een teletubbie-groene weide. Coca Cola introduceert 'Coca-Cola life': de suiker is hier deels vervangen door stevia, het plastic deels vervaardigd uit plantaardig materiaal. De aluminium blikjes zijn helgroen. Hoe aantrekkelijk het er ook uit moge zien, wereldwijde distributie van

industrieel vervaardigde frisdrank en voedsel in wegwerpverpakking, is geen geloofwaardig milieubeleid.

Zelfs los van de vraag naar de intentie, kan kunstmatige vergroening op grote schaal averechts werken. Aan de fysieke, offline verschijningsvorm van artificieel groen gaat een giftig proces vooraf. Groene verven en inktten zijn bovengemiddeld toxisch. Althans, zo stelt Michael Braungart, chemicus en grondlegger van het *Cradle to Cradle*-principe, het. (*Cradle to Cradle* staat voor het hergebruik van grondstoffen, zonder dat deze aan kwaliteit verliezen).¹ Conventionele methodes die duurzaamheid voorstaan zijn gericht op het beperken van de schadelijkheid van producten. Duurzaam gelabelde producten beloven een langere levensduur of zijn zuiniger in gebruik dan hun soortgenoten en zijn daarmee alleen duurzaam in relatieve zin. Het boek *Cradle to Cradle: Re-making the way we make Things*, door Michael Braungart (chemicus) en William McDonough (architect) verscheen in 2002. Het vervolg: *The upcycle: Beyond Sustainability. Designing for Abundance* verscheen in 2013. Braungart is onomwonden: verpakkingen, plastic en drukwerk in groen zijn niet te recyclen zonder het verwerkingsproces als geheel verontreinigen.²

Braungart is niet de enige die zich uitspreekt over de chemie van groen. Nobuhito Imanaka, professor aan de faculteit *Applied Chemistry* van de Osaka University doet onderzoek naar groentinten, de toxiciteit van conventionele, commerciële pigmenten en naar mogelijke alternatieven. Het probleem met groen is dat het snel vervaalt onder invloed van UV-licht. De onderzoeksgroep in Osaka heeft het voor elkaar gekregen een hoogwaardig alternatief te ontwikkelen voor meerdere tinten groen. Een heuglijk feit, gezien groen een *hot topic* is en de kleur veelvuldig wordt gebruikt om 'groengerelateerde agenda's' kracht bij te zetten.

Het menselijk oog is in staat vele tinten groen te onderscheiden. Huidig onderzoek benadrukt dat de liefde voor de kleur diep in ons systeem verankerd zit. Uitzicht op groen is goed voor het algehele welzijn. Het reduceert stress. Ziekenhuispatiënten blijken in een omgeving met veel groen sneller te herstellen van een operatie.³

Ook groengeverfde wanden hebben een kalmerend effect. Al eeuwenlang poogt de mens groen te reproduceren. Maar op de een of andere manier is groen lastig te vangen. De geschiedenis van kunstmatig groen is gedrenkt in gif. Kunstschilders en ambachtslieden experimenteerden met rudimentaire synthetische processen en met gevaarlijke bind- en oplosmiddelen om de kleur de gewenste intensiteit te geven en te laten behouden. Dat leverde

verven op zo bijtend dat ze door doek, papier en hout heen brandden. Geen kleur zo lastig als groen. Ondanks, of misschien wel dankzij, de complexiteit van de kleur was rijk gedecoreerd groen behang geliefd in adellijke kringen. Verschillende groene behangsoorten en verven werden vervaardigd met behulp van arsenicum. Een van die groenen, Scheele's groen genaamd, is door historici aangewezen als de doodsoorzaak van Napoleon Bonaparte.

Het einde van Bonaparte, door de Britten verbannen naar het eiland St. Helena, zou te wijten zijn aan het groen-goude behang in de vertrekken van het hem aangewezen paviljoen. Het warme, vochtige klimaat van het eiland deed het papier ontbinden, en het arsenicum in Scheele's groen vervliegen. Het chique behang als directe doodsoorzaak is omstreden, maar het zal de gezondheid van de man zeker geen goed gedaan hebben. En niet alleen Napoleon had te lijden onder dampend behang. Eind 19e eeuw werd ontdekt dat Emeraldgroen de oorzaak was van de mysterieuze dood van duizenden Franse kinderen. Emeraldgroen, ook wel Parijsgroen genaamd, is een giftig poeder dat dienst deed als rattenverdeligingsmiddel bij de aanleg van de Parijse metro en als pigment voor het kleuren van inkt en verven. Ook voor de behangrollen in Parijse kinderkamers en weeshuizen. Verderfelijk of niet, de kleur bleef geliefd. Schilders als Turner, Gauguin, Renoir, van Gogh en Cézanne waren dol op de levendige blauwgroene tint.

De toxische geschiedenis van groen lijkt in de huidige tijd totaal vergeten. Op semantisch niveau hebben kleur en begrip aan betekenis gewonnen. Waar komt de hedendaagse obsessie met groen vandaan? Groen bekt misschien wat lekkerder dan duurzaam. Bovendien is de term vogelvrij. Van duurzaam bestaat een definitie, van groen niet. In 1987 formuleerde de *World Commission on Environment and Development* van de VN duurzame ontwikkeling als volgt:

'Duurzame ontwikkeling is de ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van de toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen'.⁴

Het ontbreken van een definitie voor groen kan voordelen hebben. Het verklaart wellicht waarom we zoveel groens tegenkomen in commerciële uitingen. In de afgelopen decennia is de notie van groen uitgegroeid tot een kluwen van betekenissen. Groen als kleur van de natuur is enkel deel van het verhaal.

De teloorgang van het modernistische gedachtegoed, de eerste bemande ruimtereizen en het ontstaan van wereldwijd actieve milieubewegingen

katalyseerden een nieuw besef van groen.

Modernisten verheerlijkten technische vooruitgang en industrialisatie. Technologie zou zegevieren over natuur. Het huis werd een 'machine om in te wonen'. De beste plek om te verpozen was een druk verkeersplein. Hoogbouw zou een menswaardig bestaan voor iedereen mogelijk maken. Het modernisme ging gepaard met een heel strikt esthetisch besef. Kunst, vormgeving en architectuur dienden teruggebracht te worden tot de kern. Rechte lijnen en hoeken, geometrische patronen, primaire kleuren. Rood, blauw en geel, aangevuld met zwart en wit. Een universele vormtaal zou eenheid en gelijkheid brengen. Maakbaarheid en meetbaarheid was het devies. Decoratie was verspilling. Groen en natuurlijke taferelen waren uit den boze. De afkeer van frivole en grillige natuurlijke vormen zat er goed in: Rietveld zat bij voorkeur met zijn rug naar het raam.⁵

Modernisten hanteerden een utopisch denksysteem. De eerste en tweede wereldoorlog doorkruisten de idealen. Technologie kan ook tegen de mens gericht worden. Dat besef begon langzaam te dagen. Toch bleef een deel van de moderne visie overeind. Industrie en massaproductie brachten ook welvaart. Ook na de Tweede Wereldoorlog werden er in tal van steden nog megalomane betonnen nieuwbouwwijken opgetrokken in de geest van Le Corbusier (kunstenaar, architect, stedenbouwkundig ontwerper en spilfiguur van het 'Nieuwe Bouwen' en de 'Internationale Stijl'). Pas vanaf de jaren zeventig begon het beeld collectief te keren. In de kunstwereld en daarbuiten.

Men had het gehad met het modernisme als veelbelovende, restrictieve benadering. Te technocratisch, te dogmatisch, te veelomvattend en te veelbelovend zonder de beloftes waar te kunnen maken. Kunstenaars en ontwerpers gingen weer eigen, nieuwe wegen bewandelen, eigen keuzes maken. Van pop tot punk, van ironie, protest en nihilisme tot engagement. Alles was weer mogelijk. En groen? Groen was niet langer een secundaire kleur. Groen was weer fris, te lang onderschat en vol mogelijkheden.

Het modernistische gedachtegoed werd van binnenuit en van buitenaf uitgehold. In diezelfde periode werd de mens voor het eerst getrakteerd op beelden van de aarde, gezien vanuit de ruimte. Het was spectaculair. In navolging van Rusland, dat de eerste bemande ruimtereis op zijn naam heeft staan, tuigden de Amerikanen in volle vaart een ambitieuze ruimtemissie op. Groter, verder en beter. Het doel: de maan. De NASA lanceerde in 1968 Apollo 8. Het ruimteschip, met drie man aan boord, was het eerste menselijke vehikel dat zich buiten de dampkring zou begeven. De raket wist een baan om de maan te voltooien en veilig terug te keren op aarde. De missie was live te

volgen op televisie. De grootste verrassing was niet de maan, maar het zicht op de aarde vanuit de kosmos. Het moment dat de camera gedraaid werd en onze eigen planeet in zicht kwam maakte diepe indruk. Hier via de televisie op een massapubliek, maar vooral op de ruimtevaarders zelf. Niemand was er op voorbereid: de focus was altijd naar buiten gericht geweest. Het zien van de aarde als geheel blijkt zo indrukwekkend, zo adembenemend en groots dat het door astronauten keer op keer als een overweldigende, spirituele ervaring beschreven wordt. Een fenomeen dat bekend staat als het *Overview Effect*.⁶ Het gaat gepaard met een diepgaand gevoel van ontzag voor onze planeet. Een gevoel van verbondenheid en eenheid. Astronauten zijn misschien wel de beste pleitbezorgers van het milieu. De aarde is, in de beleving van ruimtereizigers, niet alleen prachtig mooi, maar ook eenzaam en kwetsbaar. De aarde wordt beschreven als een blauw-groene parel. Het blauwe water en het groene land is bron van leven. Tot nog toe op geen enkele andere planeet waargenomen.

Toeval of niet: nog geen drie jaar na de eerste bemande ruimte reis werd Greenpeace geboren. Toen niet meer dan een oude vissersboot bemand door een groepje Canadese actievoerders die kernproeven een halt toe wilden roepen. Met de vissersboot en een aantal kleinere sloepjes waagden de activisten zich in het kustgebied rondom het eilandje Amchitka, voor Alaska, waar een door de VS geplande atoomproef op handen was. Door fysiek in het nucleaire testgebied aanwezig te zijn wist de actiegroep veel media-aandacht en steun voor het protest te creëren. De vissersboot, door de activisten 'Greenpeace' gedoopt, werd het symbool van de actie. De naam en de tactiek zijn gebleven. De actie begon als 'Peace'. Het peaceteken markeerde al eerdere acties. De Canadese ecooloog Bill Darnell voegde er 'Green' aan toe. Omdat de naam anders niet op een button zou passen zijn de twee begrippen samengevoegd. De organisatie is uitgegroeid tot een wereldwijd opererende beweging.⁷

In de jaren zeventig groeide het aantal actiegroepen en milieuorganisaties explosief. De angst voor nog een atombom, een nucleaire wapenwedloop, kapitalistische terreinwinst, verdergaande industrialisatie, intensieve landbouw en veeteelt en schaalvergroting op tal van andere gebieden, zette een tegenbeweging in gang. De organisatie *Friends of the Earth*, is sinds 1971 internationaal. Vierenzeventig landen zijn aangesloten. Het logo is een groene bol.

Vanaf de jaren tachtig deden groene partijen hun intrede in de politiek. Met name in Europa. *Die Grunen* in Duitsland, *Les Verts* in Frankrijk,

Federazione dei Verdi in Italië, *Groenlinks* in Nederland. Vandaag de dag zijn er ook Groene partijen in Brazilië, Kenia, Colombia, Turkije, India, Pakistan en Saoedi-Arabië. Sommige van deze partijen zijn undergroundorganisaties. De doelstellingen, de wijze waarop partijen zich manifesteren, verhoudingen en beleidsplannen mogen uiteenlopen, de liefde voor het kernachtige groen is wereldwijd een bindende factor.

Groen is in de laatste decennia uitgegroeid tot een concept. Een concept waar het laatste woord nog niet over gezegd is. Groen is probleem en oplossing in één. De oneindige potentie van groen is ook een groeifactor op de vrije markt. Het is een exploitatiemodel. Een verkoopstrategie, waarbij het marketingbudget, het budget voor het daadwerkelijk verduurzamen van producten in veel gevallen overstijgt. Al in 1986 muntte milieuactivist Jay Westerveld de term 'groenwassen', naar analogie van 'witwassen'.

Het concept en de praktijk hebben sindsdien beiden aan kracht gewonnen. Zozeer zelfs dat er een 'Greenwash Academy' in het leven is geroepen. In 2002 werden in Johannesburg tijdens de *World Summit on Sustainability Development*, de eerste *Greenwash Academy Awards* uitgereikt. BP en ExxonMobil vielen in de prijzen.

De aarde warmt op, regenwouden worden gekapt en de oceanen raken vervuild. Het beheer van de aarde moet beter. Hoe dat moet gebeuren, met welke middelen en wie de prijs gaat betalen is onderwerp van een wereldwijd debat dat steeds hyperbolischer wordt. *The stakes are high*. Zowel pleitbezorgers als sceptici duwen het groene discours voort. De laatste jaren wordt er gesproken over 'groen geloof'. Inzet is het idee dat het debat het karakter van een religie begint te krijgen, inclusief het aloude idee van een op hande zijnde apocalyps. Bron Taylor, professor Religie en Natuur aan de University of Florida doet er onderzoek naar en publiceerde meerdere boeken. De titels liegen er niet om: van *The Religion and Politics of Earth First!* (1991), via *Green Apocalypticism: Understanding Disaster in the Radical Environmental Worldview* (1999), naar *Dark Green Religion: Nature Spirituality and the Planetary Future* (2010). Taylor maakt onderscheid tussen *Green Religion* en *Dark Green Religion*. Het relatief recente milieubewustzijn en het idee dat de mens schuldig is aan vervuiling en opwarming van de aarde is *Green Religion*. *Dark Green Religion* is een spirituele benadering van natuur en al het leven op aarde, verwant aan oeroude animistische tradities. Het is een gevoel van eenheid en liefde voor alles wat groeit en bloeit. Taylor ziet het terug bij hippies en milieuactivisten, maar ook bij surfers, in films en beeldende kunst. Een trip tot buiten de dampkring maakt ook ruimtevaarders

tot donkergroene gelovigen.

In Nederland wordt geageerd tegen 'het groene geloof'. Filosoof Jaffe Vink laat zich er in het gelijknamige dossier in Trouw stevig over uit: "Het is geen gezellig geloof dat oprijst uit de gedachtenwereld van de duurzame visionairs: Wij hebben de Aarde genegeerd, miskend, vertrapt. Wij leven niet in harmonie met de natuur. We razen op het ravijn af - tenzij wij spiritueel ontwaken. Tenzij wij verlossing zoeken. De verlossing is: duurzaamheid. De hostie is: biologische winterwortel", aldus Vink.⁸ Het artikel, waaruit dit citaat is overgenomen, plaatst 'groen geloof' tegenover technologische vooruitgang. 'Duurzame visionairs' zijn in de ogen van Vink doemdenkers die de vooruitgang en de verworvenheden van technologie ontkennen.

Agrobioloog en Afrika-kenner Henk Breman geeft aan van 'het groene geloof te zijn gevallen'. Biologisch boeren zal de wereld niet redden. Kunstmest is onontbeerlijk en wie dat weigert te geloven helpt boeren in Afrika van de wal in de sloot.⁹

Vink en Breman hebben wel een punt. Zonder kunstmest en technologie waren we nooit gekomen waar we nu zijn. En het zou goed kunnen dat we vooral meer technologie en meer kunstmest nodig hebben om natuur te behouden en de wereldbevolking te voeden. Hidde Boersma schreef eerder al over ecomodernisme en de Groene Revolutie in Afrika. Het groen van 'Groene Revolutie' staat hier overigens juist voor het gebruik van kunstmest en pesticiden: het levert meer opbrengst per hectare, waardoor er minder natuurgebied wordt opgeofferd. De term 'groen' is zo rekbaar dat de betekenis volledig om kan klappen.¹⁰

Het jargon van Vink en Breman is ook verwarrend en simplistisch. Groen afdoen als een geloof, in negatieve zin, is kort door de bocht. Het reduceert milieubewustzijn tot een houding die blind is voor alles wat niet in het eigen plaatje past.

Ik snap de associatie met religie wel. De verspreiding van groen gedachtegoed heeft iets weg van zendelingswerk. De afgelopen maanden werd ik meerdere malen gevisiteerd door verkopers van Groene Energie. En, ook al weet ik helemaal niet hoe duurzaam de groene stroom van verschillende energiemaatschappijen is, er wordt prompt een zeker schuldgevoel geactiveerd: ik zet de verwarming graag hoog, houd van lang douchen en oh ja, ik koop avocado's uit Mexico. Mijn ecologische voetafdruk is vast meterslang. Maar gelukkig: ik kan mijn schuld afkopen door wat meer te betalen.

Groene stroom, groenere stroom, de allergroenste stroom. Zo gefixt. 'Wij regelen de overstap'. De methode verschilt niet veel van die van Jehova's getuigen of Middeleeuwse aflatverkopers.

Ik kan me vinden in de algemene doelstellingen van verschillende milieubewegingen, volg het nieuws over klimaatverandering, ik houd van salades en van tuinieren. Toch word ik met regelmaat overvallen door een zekere groenmoetheid. De term en de symbolische waarde van groen leiden aan *overexposure* en suggestief gebruik is dodelijk eenvoudig. Om serieus beleid te kunnen voeren verdient de term 'duurzaam' de voorkeur. Aandacht voor duurzaamheid kan spiritueel van aard zijn, het hoeft niet. Duurzaam is ook een kwestie van gezond verstand, van technologische innovatie en van economisch belang op de lange termijn. Groenwaspraktijken daarentegen, zijn schadelijk. Veelvuldig gebruik van groen pigment ook. Doe mij maar een biologische winterpeen in een gerecycled bruin papieren zakje. En zonnepanelen op het dak.

Noten

1. Michael Braungart, *Cradle to Cradle* (New York; North Point Press, 2002).
2. De fabricage van een aantal vrijelijk op de markt te verkrijgen groenen is toxisch. Met name pigment nr 7, nr 36 en nr 50 zijn akelig giftig. Zowel mens als omgeving krijgen vroeg of laat te lijden onder de chemische bewerking die voor de vervaardiging van deze tinten nodig is. Pigment nr 7 bevat chloor. Overmatige blootstelling aan chloor kan kanker en geboortedefecten veroorzaken. Groen pigment nr 36, evenals pigment nr 7 nog steeds in omloop in de verf- en drukwereld bevat een mix van bromide-atomen met chlorine. Pigment nr 50 is een gevaarlijke cocktail van kobalt, titanium, nikkel en zinkoxide. De vervaardiging van ruw pigmentpoeder vindt tegenwoordig grotendeels in China plaats. Alice Rawsthorn, "The Toxic Side of Being, Literally, Green", *The New York Times*, april 2010. <http://www.nytimes.com/2010/04/05/arts/05iht-design5.html>; "Piment Green 7", *Chemical Book*, http://www.chemicalbook.com/ChemicalProductProperty_EN_CB7399460.htm.
3. "De Waarde van Groen: een studie naar de vraagstelling van de waarde van groen in onze samenleving", VHG, augustus 2010. http://www.vhg.org/media/rtf/Vakgroep_Groenvoorzieners/2013_0018_Rapport_meerwaarde_van_groen.pdf
4. "Report on the World Commission on Environment and Development: our future", *UN Documents*, <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.
5. George H. Marcus, *Le Corbusier: Inside the machine for living* (New York; Crown Publishing Group, 2000).
6. Frank White, *The Overview Effect: Space exploration and human evolution* (Virginia: American Institute of Aeronautics and Astronautics, Inc., 2014).
7. "History", *Greenpeace*, <http://www.greenpeace.org/canada/en/About-us/History/>.

8. Jaffe Vink, “Lang leve de vooruitgang”, *Trouw*, januari 2013. <http://www.trouw.nl/tr/nl/12164/Het-groene-geloof/article/detail/3375202/2013/01/12/Lang-leve-de-vooruitgang.dhtml>.
9. Interview Henk Breman, “Ik word boos als biologisch duurzaam en een oplossing wordt genoemd”, *Foodlog*, maart 2016, <http://www.foodlog.nl/artikel/ik-word-boos-als-biologisch-duurzaam-en-een-oplossing-wordt-genoemd/>.
10. Hidde Boersma, “Lezen: Eindelijk gaat de Groene Revolutie ook van start in Afrika”, *De Correspondent*, maart 2016, <https://decorrespondent.nl/4176/Lezen-Eindelijk-gaat-de-Groene-Revolutie-ook-van-start-in-Afrika-/503291307024-c9daea4d>.